

**ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛАЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДУМИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ,
ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я, ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ - ПОЧАТОК ХХ СТ.)**

Миколаївська міська Дума утворилася у 1796 р. на підставі "Грамоти на права і вигоди містам Російської імперії" і була становим органом міського самоврядування, представляючи інтереси насамперед заможних верств населення. Вона складалася з голови, скарбника і гласних. З 1872 року замість станової, на підставі "Міського положення 1870 року", почала обиратися безстановою міська Дума, що відала справами будівництва та міського господарства, торгівлі, фінансів, освіти, культури, охорони здоров'я, фізичного виховання, міських спортивних установ тощо. У той же час її функції були обмежені органами державного управління, вся діяльність цього органу знаходилася під наглядом військового губернатора, а з 1900 року - градоначальника, перед якими звітувалася про всі свої прибутки і видатки. За 1861 рік, наприклад, прибутки Думи склали 37131 руб., з них на утримання міської лікарні та богадільні йшло 68 руб., дотацію початковому повітовому училищу - 1300 руб., на платню учителям - 4321 руб., на утримання казарм, тюрем і установ розшуку - 6,5 тис. руб. [1].

У даній статті автори ставлять своєю метою показати діяльність Миколаївської міської Думи в галузі освіти, охорони здоров'я, фізичного виховання і спорту в другій половині ХІХ - на початку ХХ ст.

Дума та її управа сприяли створенню та функціонуванню початкових, середніх та вищих навчальних закладів Миколаєва. Зокрема у 1828 р. організовано Перше вище початкове училище, а у 1915 р. їх стало вже 28, шість із них були іменні: ім. О. С. Пушкіна, ім. М. Ю. Лермонтова, ім. М. В. Ломоносова, ім. В. А. Жуковського, ім. М. В. Гоголя та ім. А. В. Кольцова. Приміщення для училищ надавала чи орендувала міська Дума. Для Першого міського вищого початкового училища у 1898 році міська Дума асигнувала 60 тис. руб. і побудувала капітальний будинок; виділила кошти для придбання учнівської бібліотеки. Бюджет цього училища складався з асигнувань Думи та платні батьків за навчання учнів (від 10 до 20 руб. на рік). На кошти церкви і прихожан у Миколаєві утримувалися 11 парафіяльних шкіл, існували й численні приватні школи. Саме завдяки сприянню Думи та її управи Миколаїв займав одне з перших місць у країні за рівнем початкової освіти [2].

Друга половина ХІХ ст. характерна започаткуванням у Миколаєві середньої гімназичної освіти. Перша чоловіча гімназія була відкрита 14 листопада 1862 року, а на початку ХХ ст. у місті нараховувалося 8 гімназій та Олександрівське реальне училище. Кошти на їх утримання надходили з державного казначейства, міської Думи, з пожертв і зборів учнів. Дума турбувалася й про відкриття технічних, медичних та комерційних училищ, учительського інституту. 1 квітня 1903 року на клопотання Миколаївського біржового комітету про встановлення додаткового 10-відсоткового збору з торгових документів на утримання комерційного училища Дума відповіла згодою, а влітку цього ж року гласні з ентузіазмом зустріли повідомлення, що імператор Микола II бере під своє опікування середнє механіко-технічне училище. 31 травня 1905 року управа звітує перед Думою про асигнування 1500 руб. на утримання реального училища у відповідності з рекомендацією фінансової комісії. У цей же час Дума вирішує відкрити міську народну школу, названу на честь одного з представників дому Романових, а також розширити школи ім. Жуковського та ім. Гоголя [3].

Управа виділяла кошти для відряджень вчителів шкіл до Москви та Петербурга на педагогічні з'їзди, виставку "Дитячий світ" у 1903 р. У 1908 році на міське народне училище імені імператора Миколи II було асигновано 2453 руб. 68 коп., на реальне училище - 4700 руб. У 1909 році була прийнята пропозиція голови училищної комісії при

міській управі про перетворення середнього технічного училища у восьмикласне з відповідним асигнуванням на цю справу. Міський голова М. П. Леонтович домогся збільшення стипендій для бідних учнів з 25 до 50 руб. на рік, ініціював будівництво нових приміщень для шкіл. Інколи щодо освіти Дума приймала суперечливі постанови. Зокрема у 1909 році, підтверджуючи курс на введення загального навчання, вона в той же час заявила, що не збирається збільшувати асигнування на освіту [4].

У 1908 р. Дума розглядала питання про відкриття у Миколаєві учительського інституту, а у 1909 році підтримала доповідь міського голови про утворення паралельних перших класів у середніх навчальних закладах і про відкриття чоловічої прогімназії. Вона надавала земельні ділянки та кошти для будівництва й оренди приміщень для початкових шкіл, гімназій, реальних училищ, виділяла гроші для стипендій учням і студентам, які цього потребували [5].

Однак шкіл явно не вистачало, у 1880 р. у Миколаєві діяло 47 навчальних закладів, на освіту Дума виділила у 1890 році 33 тис. руб., в той час як на утримання поліції витрачалося 52 тис. руб. За даними Всеросійського перепису населення 1897 р. 47(чоловіків і 67,8(жінок у місті не вміли читати й писати. У 1916 р. діяло вже 95 навчальних закладів, включаючи приватні й церковно-приходські училища, які охоплювали 14222 учнів [6].

У роки української революції та національно-визвольних змагань Дума посилила увагу до освітніх питань, намагаючись охопити всіх дітей початковим навчанням. 27 січня 1918 року вона вирішила розробити проект загального безкоштовного навчання у Миколаєві. З цією метою училищний відділ міської управи створив спеціальні районні комісії (всього 11), які мали приймати заяви від усіх бажаючих і направляти їх до центральної комісії для розподілу учнів по міських початкових училищах. Для тих, хто бажав навчатися українською чи єврейською мовами, відкривалися самостійні навчальні заклади. Був уведений шкільний податок. Проте за роки денікінської окупації в школах, де була запроваджена українська мова, повернулися до викладання російської, а українська мова вважалась як необов'язковий предмет [7].

Досить ефективною була діяльність Миколаївської міської Думи в галузі охорони здоров'я, на що виділялися певні кошти. Перша цивільна лікарня, що знаходилася у підпорядкуванні Думи відкрилася у 1835 році, її обслуговували лише один лікар, фельдшер, акушерка і наглядач. Вона не могла обслужити все населення: на 72 стаціонарних місцях утримувалося 160-180 так зв. "штатних хворих". Щороку тут знаходилося до 30 бідняків, які не мали теплої одежі та притулку. У зв'язку з цим Дума потурбувалася про розширення лікарняної мережі. 1 липня 1889 року вона розпочала спорудження міської лікарні, яка складалася з 14 будівель та церкви. Лікарня, почала функціонувати 29 серпня 1890 року. Середня кількість хворих передбачалася близько 150 осіб, але вже в листопаді 1891 року їх налічувалося 187, а в кінці року - біля 200.

Дума асигнувала необхідні кошти і на будівництво приміщень для вільного лазарету. Міський голова Ф. Е. Кроун писав: "Ми, міська управа, не зобов'язані мати лікарні і лікувати за мінімальну плату, але за заведеним з давніх-давен звичаєм, з оглядом на почуття любові до ближнього, неможливо уявити закриття не те що всієї лікарні, а й половини її". Оскільки в бюджеті не вистачало коштів на цю лікарню та на відшкодування збитків, управа була змушена добувати гроші шляхом передачі під заставу міських земель.

У 1896 році з нагоди родинного свята імператорського дому у міській лікарні вирішили збільшити персонал, а управа асигнувала для цього 5000 руб. і разом з Одеською міською управою придбала ліки закордонного виробництва; купили також дезінфекційну камеру за 4500 руб. Отже, лікарня була на повному забезпеченні міської Думи.

Майже кожного року в Миколаєві в середині літа спалахували епідемії, тому для боротьби з ними міське самоврядування виділяло необхідні кошти. Так, у зв'язку з виникненням у 1908 році висипного тифу за розпорядженням міського голови М. П.

Леонтовича були відкриті продуктові лавки для бідних та безробітних. 30 квітня він направив телеграму до Петербурга: "У місті шість випадків висипного тифу... Надішліть лікаря". Надалі кількість хворих збільшилась. Були зареєстровані випадки епідемії на черепичному заводі, на станції Горо-хівка, у серпні висипний тиф доповнився холерою. Міський голова зробив замовлення на 1200 ампул протихолерної сиворотки з оплатою за них з думських коштів. У кошторисі на 1909 рік були передбачені витрати в сумі 4000 руб. на заходи по боротьбі з холерою. 3 січня 1909 року для посилення санітарного нагляду та у зв'язку з епідемією Дума асигнувала ще 1000 руб. [8].

У 1910 р. санітарна комісія міської управи подбала про обладнання ізольованих приміщень для хворих з метою запобігання холери, друкувала плакати з порадами, як уникнути захворювання. На пропозицію цієї комісії Дума виділяла кошти для ремонту лікарень, на придбання бормашини для стоматолога. На власні кошти вона утримувала Першу міську лікарню. На охорону здоров'я у 1908 р. було витрачено 132240 руб. 36 коп. У березні 1915 року на засіданні управи прийняли рішення про введення обов'язкового ветеринарно-санітарного контролю за якістю м'яса великої та дрібної худоби [9].

Однак лікувальних закладів у місті не вистачало. У 1914 р. тут працювали дві лікарні на 350 місць, 11 аптек і 24 аптечні магазини. їх обслуговували 150 медичних працівників, включаючи медсестер і санітарок [10].

У 1917 - 1919 рр. питання охорони здоров'я загострилися у зв'язку із зростанням епідемічних захворювань. У час розрухи і хаосу Дума намагалася поліпшити санітарне становище міста, проводячи дезинфекції, ізоляцію хворих, ухвалила у святкові, вихідні дні і в нічний час не закривати аптеки. Обновлено інвентар лікарні, куплено новий посуд, необхідні ліки, білизна, збудовано квартири для головного лікаря, ординатора та завідуючого аптекою. За пропозицією міського голови В. П. Костенка лікарям було надано право позачергового проїзду в трамваях з метою поліпшення обслуговування хворих [11].

Дума не обминала питання розвитку фізичного виховання і спорту. До її компетенції входило, насамперед, надання земельних ділянок для спортивних споруд. Зокрема для Миколаївського яхтклубу у 1888 році на березі Інгулу було виділено місце, а у 1897 році за згодою міських властей клуб розташувався у Спаську. Тут було збудовано пристань і відкриті три дерев'яні павільйони, а у 1904 році споруджено нове приміщення за проектом міського архітектора Л. Л. Родса [12].

За ініціативою думських гласних на березі Південного Бугу морське відомство у 1912 році виділило ділянку землі площею у 70 кв. сажнів під спортивний майданчик для учнів середніх навчальних закладів Миколаєва, які займалися вітрильним спортом, у 1914 році у місті була відкрита школа плавання, де проходили підготовку 279 курсантів, а у 1916 році за ініціативою голови військово-спортивного комітету міської управи Б. А. Юренєва утворений союз спортивних організацій. До нього увійшли від "Спортинг-клубу" Б. А. Юренєв, Р.С. Левенштейн, Л. Т. Бородін, від "Уніону" - А. А. Хмелевський, Б. С. Франк, Д. К. Чижевський, від яхт-клубу - І. П. Реутов, Г. Л. Това, А. П. Стоянов, від відділення імператорського російського товариства правильного полювання - В. А. Подушкін, П. І. Сінкевич, Г. Г. Розанов. Пізніше до них приєдналося "Товариство рятування на водах" та "Російський сокіл" [13].

З метою дотримання тверезого способу життя Дума проводила для населення публічні читання, в яких рекомендувалося мешканцям міста займатися спортом, особливо гімнастикою та велосипедом. Для розміщення гуртка велосипедистів за кошти Думи було збудовано дерев'яне приміщення з відповідним інвентарем та читальнею [14].

Таким чином, наведені вище факти з діяльності Миколаївської міської Думи незаперечно свідчать про значну роль цього органу місцевого самоврядування у розвитку освіти, охорони здоров'я, фізичного виховання й спорту. Звичайно, можна говорити про те, що вжитих Думою заходів явно не вистачало для повного задоволення потреб населення, однак те, що було зроблено в дореволюційний час, поставило Миколаїв на

одне з перших місць у Російській імперії за рівнем грамотності населення і надавало можливість частині його мешканців користуватися лікарнями та спортивними спорудами.

Джерела та література

- 1.История городов и сел Украинской ССР: Николаевская область. - К.: Гл. ред. УСЭ. - 1981. - С. 80.
- 2.Освіта на Миколаївщині у XIX - XX ст.: Історичні нариси. - Миколаїв, 1997.-С. 9, 13.
- 3.Державний архів Миколаївської області (далі -ДАМО), ф. 222, оп. 1, спр. 1722, арк. 75-86; спр. 1725, арк. 6; спр. 1731, арк. 75, 120.
- 4.Там само, спр. 1722. арк. 120; спр. 1755, арк. 151; спр. 1758, арк. 154; спр. 1763, арк. 182.
- 5.Там само, арк. 1631, арк. 9; спр. 1769, арк. 131.
- 6.Южная правда. - 1975. - 21 сентября.
- 7.ДАМО, ф. 216, оп. 1, спр. 4016, арк. 13, 17, 21, 33; спр. 4027, арк. 9; ф. 222, оп. 1, спр. 1825, арк. 19.
- 8.Там само, ф. 216, оп. 1, спр. 1399, арк. 15, 31, 38, 51, 59; ф. 222, оп. 1, спр. 1758, арк. 297.
- 9.Там само, ф. 222, оп. 1, спр. 1769, арк. 132, 207, 235; ф. 216, оп. 1, спр. 1597, арк. 1-2.
10. История городов и сел Украинской ССР: Николаевская область. - С. 87.
- 11.ДАМО, ф. 222, оп. 3, спр. 3, арк. 150.
- 12.Південна правда. -1981.-16 квітня.
- 13.Арена-спорт. - 1996. - № 4-5. - С. 11.
- 14.ДАМО, ф. 222, оп. 1, спр. 1722, арк. 256.